

*Будз Вікторія Олексіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ І. БЕНТАМА

Одним з яскравих представників англійського лібералізму, родоначальником теорії утилітаризму був Ієремія Бентам [1, с. 138].

Бентам (Bentham) Ієремія (15 лютого 1748 р., Лондон – 6 червня 1832 р., там же) – англійський юрист, філософ, соціолог, ідеолог лібералізму. Народився в сім'ї адвоката. Закінчив у 1768 р. Оксфордський університет. Займався адвокатською і науковою діяльністю. 1777 р. видав перший твір – «Фрагмент про уряд». У січні 1786 р. прибув в Україну і понад рік жив поблизу м. Кременчука. Написав тут твір «Захист лихви» і трактат «Паноптикон» про раціональне влаштування тюрем. У 1787 р. І. Бентам повернувся на батьківщину, де зайнявся розробкою законопроектів, кілька з яких запропонував урядові революційної Франції. У 1793 р. за його заслуги Національні збори Франції надали І. Бентаму французьке громадянство. У 1797 р. розробив проект щодо поліпшення становища бідняків, на основі якого англійський парламент згодом прийняв (1834 р.) відповідний закон. У 1811 р., на власні кошти придбавши землю, збудував зразкову тюрму в Лондоні, але парламентська комісія не прийняла будівлю. У 1823 р. вийшло повне зібрання творів І. Бентама.

У вищезазначених творах, а також у працях «Принципи законодавства», «Деонтологія, або Наука про мораль», «Провідні основи конституційного кодексу для всіх держав» та інші І. Бентам виклав свої позиції щодо політичних і правових інститутів. Він вважав, що основою діяльності та функціонування суспільних інститутів є користь і щастя людини. Тому законодавець повинен дбати насамперед про запобігання злочинам. «Якомога більша сума щастя для якомога більшої кількості людей» – така кінцева мета держави в його «теорії максималізму». Головним предметом законодавства І. Бентам вважав регулювання та захист приватновласницьких відносин. Найдосконалішою формою держави вважав представницьку демократію [2, с. 221]. Ця форма повинна забезпечувати підконтрольність посадових осіб народу через однопалатний парламент. І. Бентам відкидав теорію природного права, вважаючи, що вона веде до обґрунтування анархії. Зазначав, що реальними є лише ті права, які встановлює держава. У зв'язку з цим він критично оцінював теорію «суспільного договору» Ж.Ж. Руссо, який, на думку вченого, закликав народ до повстання. І. Бентам виступав за реформу

права, скасування деяких державно-правових інститутів. Був прихильником спрощених судових процедур, демократизації правового життя загалом. Його пенітенціарний «Паноптикон» базується на засадах обов'язкової праці ув'язнених під суворим наглядом тюремної адміністрації, з улаштуванням необхідних майстерень, шкіл, лікарень для виправлення і перевиховання в'язнів. Учений засуджував агресивні війни та колоніальний режим, був прихильником мирного розв'язання конфліктів між державами. Ідеї І. Бентама справили вплив на дальший розвиток правової науки, зокрема аналітичної юриспруденції, юридичного позитивізму, соціологічної юриспруденції [3, с. 27]. Окрім того, І. Бентам відстоював ідею вільної торгівлі та нічим не обмеженої конкуренції, що, на його думку, має забезпечити спокій суспільства, справедливість і рівність. Був прихильником свободи слова, відокремлення церкви від держави, жіночої рівноправності, права на розлучення.

Теорія утилітаризму І. Бентама ґрунтується на чотирьох постулатах: 1) зміст діяльності людини полягає в позитивних для неї результатах і отриманні задоволення; 2) критерієм оцінювання всіх явищ є користь і можливість виконання будь-яких завдань; 3) моральність створюється тим, що орієнтує на забезпечення щастя (добра); 4) максимізація всезагальної користі шляхом установа гармонії між індивідуальними й суспільними інтересами, що, власне, і є метою розвитку людини. У поглядах І. Бентама поняття задоволення і щастя є синонімами, вони охоплюють соціальні, інтелектуальні, моральні, альтруїстичні, фізичні відчуття. Кінцева мета – забезпечення максимального задоволення, якнайбільшого можливого переважання насолоди над стражданнями в усіх людей, яких торкається конкретна дія. Філософ вважав за потрібне оцінювати благо за інтенсивністю, тривалістю, визначеністю, близькістю або віддаленістю джерела, з урахуванням плідності, чистоти, широти. Урахування цих критеріїв, на його переконання, дає змогу визначити цінність певної дії. Етичне вчення сформульовано І. Бентамом у праці «Деонтологія, або Наука про мораль» (1834 р.), у якій він запропонував ідеал моральності як найбільшого щастя якнайбільшої кількості людей, а критерієм моралі визначив досягнення користі, вигоди, задоволення, добра й щастя. З позицій утилітаризму мислитель критикував і теорію природного права, й історичний підхід до права. Він вважав, що держава утворена за допомогою примусу та утверджена звичкою, тому природне право, протиставлене закону, є «найбільшим ворогом розуму й найстрашнішим руйнівником уряду», а ідея прав особи призводить до утвердження анархії та протистояння державній владі. Категорії «свобода» і «права особи» він вважав втіленням зла й не визнавав їх, як і школу природного права й політико-правові акти, створені за її сприяння.

Слідом за Т. Гоббсом він вважав право вираження волі суверена: право – це веління й заборони, установлені державою і забезпечені санкцією. Єдина мета законодавця – задоволення й безпека особистості. Прагматичний підхід І. Бентама до права, покладений у його основу принцип користі і складає особливість його теорії утилітаризму. Інтерес особистості мислитель називав

єдиним реальним інтересом. Філософ стверджував, що права повинні існувати лише тоді, коли вони є корисними для суспільства. У питаннях організації державної влади він обстоював демократичні позиції, які доповнювали і зміцнювали його ліберальні уподобання [1, с. 139].

І. Бентама вважають одним з основоположників європейського лібералізму XIX ст. Стрижнем ліберальної доктрини є положення про свободу особи, автономію меж її діяльності, самоствердження індивіда, яке забезпечується приватною власністю й політико-юридичними постановами. Проте англійський мислитель мав власне бачення лібералізму: він надавав перевагу не свободі окремої людини, а інтересам і безпеці особи, яка сама має визначати, в чому полягає її інтерес і в чому виражається користь. Свободу він розумів як відсутність примусу, однак віддавав належне її законодавчому обмеженню для забезпечення порядку. Філософ вважав, що межами законодавчого регулювання є «моральні обов'язки»; їх формують, по-перше, правила розсудливості: законодавець не повинен регулювати дії і стосунки, при яких люди можуть шкодити тільки собі (пияцтво, розпуста, марнотратство тощо), адже це призведе лише до дріб'язкової регламентації, ускладнення законодавства й загальної підозрливості. По-друге, законодавство не повинне втручатися в діяльність підприємців, їхні стосунки з робітниками, де «моральна арифметика» визначить умови договору, виходячи з взаємної користі сторін. І. Бентам покладав на державу обов'язок забезпечення засобів існування, допомоги біднякам, пропонував увести податок на їхню користь, виступав прихильником вільної конкуренції і противником регламентації господарського життя. Лібералізм І. Бентама яскраво проявився в засудженні монархії й спадкової аристократії, в симпатіях до республіканського ладу, в якому три гілки влади (законодавча, виконавча й судова) мають бути відокремлені одна від одної. Мислитель вважав необхідною систему кооперації (взаємодії), яка мала б забезпечити їхню узгоджену роботу на основі постійних правил. Завдяки цьому владний процес набуде систематичного й неперервного характеру. І. Бентам не підтримував ідею двопалатного парламенту, оскільки вважав, що така його структура ускладнить роботу. Він не допускав можливості суміщення однією особою статусу депутата парламенту й чиновника виконавчої влади. Виконавчу владу, за І. Бентамом, здійснюють посадові особи, підлеглі законодавчій палаті, відповідальні перед нею та періодично змінювані. Мислитель вважав, що демократизувати слід не лише організацію безпосередньої державної влади, а й усю політичну систему суспільства. Як прихильник ліберальних реформ він виступав за розширення прав і свобод, зокрема за рівні права чоловіків і жінок, пропонував надати жінкам виборче право. І. Бентам сподівався, що за допомогою інститутів демократії (в тому числі незалежної преси, публічних зборів, дискусій) можна ефективно контролювати діяльність виконавчої та законодавчої влади; доводив необхідність щорічних виборів, однакових округів, розширення виборчого права, таємного голосування, парламентської реформи [1, с. 140].

Отже, І. Бентам застосовував принцип обмеження державної влади

правом, сформулював концепцію її мінімальних функцій. Його праці істотно вплинули на розвиток політико-правової ідеології та правової науки. Так, співвідношення законодавства з соціальними цілями послугувало становленню соціологічної школи права. Доробок І. Бентама посприяв обґрунтуванню необхідності представницького правління та обмеженню державної влади життєво важливими для суспільства функціями. Ідеї філософа вплинули на проведення реформ у Великобританії в першій половині XIX ст., зокрема на запровадження системи державної служби, реформування сфери охорони здоров'я, системи судочинства. Його проекти щодо подолання бідності були використані при розробці Закону про бідних 1934 р. Велику увагу І. Бентам приділив удосконаленню системи шкільної освіти. Він стверджував, що поширення інформації та освіта є вкрай потрібними для дієвості демократії і суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Історія вчень про державу і право : підруч. / І. О. Биля-Сабадаш та ін. / За ред. Г. Г. Демиденка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2008. 240 с.

2. Бабкін В. Д., Радов Г. О. Бентам. *Юридична енциклопедія* : В 6 т. Т. 1 : А–Г / Редкол : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. С. 221–222.

3. Кривицький Ю. В. Праворозуміння як світоглядний і методологічний фундамент правової реформи. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2. С. 25–30. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_5\(2\)__8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_5(2)__8)

Бундєлев Станіслав Ігорович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИСЦИПЛІНА ТА ЕТИКА ДЕПУТАТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що в багатьох країнах парламентська етика та вирішення етичних питань є однією із складніших і найважливіших питань, навколо яких зосереджується розбудова нових форм